

**TÜRKİYE'DE
YAYGIN DİN EĞİTİMİ
-1950 Sonrası-**

Bir Sözlü Tarih Çalışması

Dr. Münir ECER

Eskiyei Yayınları | Eskiyei Publications

Yayın No | Publication Number: 258

Kitap Adı: Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi -1950 Sonrası- Bir Sözlü Tarih Çalışması
Book Title: Common Religious Education in Turkey -After 1950- An Oral
History Study

ISBN: 978-625-6781-70-2

Yazar | Author: Münir ECER | orcid.org/0000-0002-0486-1460

Editör | Editor: Eyup ŞİMŞEK | orcid.org/0000-0002-4393-7616

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 270

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Sertifika no | Certificate Number: 13178 | ISNI: 0000 0004 4657 1968

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Ecer, Münir

Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi -1950 Sonrası- Bir Sözlü Tarih Çalışması, Eskiyei Yayınları, 2024.

ISBN: 978-625-6781-70-2

1. Din Eğitimi | Religious Education
2. Sözlü tarih - Din eğitimi | Oral history - Religious education
3. Türkiye'de din eğitimi | Religious education in Turkey

Atf Bilgisi | Cite as: Ecer, Münir. *Türkiye'de Yaygın Din Eğitimi -1950 Sonrası- Bir Sözlü Tarih Çalışması*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2024.

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA

Tel: (0312) 310 08 60 • Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

TÜRKİYE'DE
YAYGIN DİN EĞİTİMİ
-1950 Sonrası-

Bir Sözlü Tarih Çalışması

Dr. Münir ECER

Ankara 2024

Yazar Hakkında

Dr. Münir ECER

1993 yılında Van'ın Özalp ilçesinde doğdu. Eğitim hayatına Elaçmaz Köyü İlkokulunda başladı. Ortaöğretimi 2006 yılında Van İMKB Ortaokulunda, liseyi ise 2010 yılında Van Anadolu İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2010 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünde başladığı lisans öğrenimini 2014 yılında tamamlayarak mezun oldu. 2014 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesinde yüksek lisans öğrenimine başladı ve “Din Eğitiminde Ahlâk” başlıklı tezini 2017 yılında başarı ile sundu. Aynı yıl Atatürk Üniversitesinde doktora öğrenimine başladı ve 2021 yılında “Fâtımiler Döneminde Eğitim” başlıklı tezini sunarak doktora programından mezun oldu. 2014-2020 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okulların çeşitli kademelerinde öğretmen ve idareci; 2020-2021 yıllarında da Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. 2022 yılında ise Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Dr. Öğretim Üyesi olarak atanmış olup halen burada görev yapmaktadır. İngilizce, Arapça ve başlangıç seviyesinde Farsça bilen yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

About the Author

Dr. Münir ECER

He was born in 1993 in the Özalp district of Van. He started his education life at Elaçmaz Village Primary School. He completed his secondary education at Van İMKB Secondary School in 2006, and his high school education at Van Anatolian Imam-Hatip High School in 2010. He started his undergraduate education at Ondokuz Mayıs University, Faculty of Education, Department of Religious Culture and Moral Education Teaching in 2010 and graduated in 2014. He started his master's degree at Yüzüncü Yıl University in 2014 and successfully presented his thesis titled "Morality in Religious Education" in 2017. He started his doctorate at Atatürk University in the same year and graduated from the doctorate program in 2021 by presenting his thesis titled "Education in the Fatimid Period". He worked as a teacher and administrator at various levels of schools affiliated with the Ministry of National Education between 2014-2020; and as a research assistant at Ordu University, Faculty of Divinity between 2020-2021. In 2022, he was appointed as an Assistant Professor at Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Divinity, where he still works. The author, who speaks English, Arabic and beginner-level Persian, is married and has two children.

Kitap Hakkında

Türkiye’de Yaygın Din Eğitimi -1950 Sonrası- Bir Sözlü Tarih Çalışması

Yakın bir tarihin konu edildiği çalışmalarda belgelerin yanı sıra bu tarihin canlı tanıklarının da veri toplama sürecine dâhil edilmesi konunun daha etraflı bir şekilde anlaşılması ve daha güvenilir sonuçların elde edilmesi için önem arz etmektedir. Literatürde sözlü tarih ismiyle yer alan bu araştırma metodolojisinin tarihi konu edinen farklı bilimsel disiplinler için kullanımının giderek yaygınlaştığını gözlemleyebilmek mümkündür. Cumhuriyet tarihi ve Türkiye’deki din eğitiminin seyri özelinde düşünüldüğünde günümüz itibariyle bir asırlık süreci geride bırakan bir tecrübenin belgeler, resmî kararlar, uygulamalar ve akademik çalışmalarının yanı sıra bizatihi tecrübeleri ile henüz hayatta bulunan tanıklarının da mevcut olduğu görülmektedir. Dolayısıyla din eğitimi tarihi araştırmalarında, özellikle Cumhuriyet dönemi din eğitimi tecrübesine ilişkin satır arası diye nitelendirilebilecek verileri elde etmek, başka bir bakış açısıyla Cumhuriyet dönemi din eğitiminin detaylarına vakıf olabilmek amacıyla sözlü tarih yöntemi ile veri elde edip sürece odaklanmanın önem arz ettiği söylenebilir. Bu çalışmanın amacı dönemi tecrübe eden tanıkların bakış açısıyla Türkiye’de 1950’lerden 1970’lere kadar yaygın din eğitimi faaliyetlerinin nasıl sürdürüldüğünü incelemek ve ortaya koymaktır. Çalışma nitel araştırmaya bağlı olarak yürütülen bir sözlü tarih çalışmasıdır. Çalışmanın verileri maksimum ve ölçüt örnekleme tekniklerine uygun olarak Türkiye’nin farklı coğrafyalarından dönemi tecrübe etmiş 14 kişiden toplanmıştır. Elde edilen veriler önce kodlanmış daha sonra bu kodlardan temalar üretilmiştir. Temalar bağlamında dönemin yaygın din eğitimi ile ilgili gelişmeleri cami içi (din görevliliği, vaazlar, hutbeler, dinî gün ve geceler) ve cami dışı (Kur’an kursları, dinî yayıncılık) yaygın din eğitimi olmak üzere iki bölüm halinde ele alınmıştır. Ulaşılan sonuçla-

ra göre dönemin yaygın din eğitimi önemli ölçüde 1950 öncesi süreçlerin tecrübelerinden beslenerek ilerlemiştir. Bununla birlikte anlatılarda ortaya çıkan durumun her zaman resmî süreçlerle örtüşmediği de tespit edilmiştir. Zira yaygın din eğitiminin Kur'an kursları gibi kimi uygulamalarında resmî olarak çizilen çerçeveye bağlı kalınmaya gayret edilmekle birlikte dinî eğitim noktasında daha fazlasının yerine getirildiği de bir vakıa olarak bu çalışmada ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi; Din Eğitimi Tarihi; Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi; Yaygın Din Eğitimi; Sözlü Tarih.

About the Book

Common Religious Education in Turkey -After 1950- An Oral History Study

In studies that focus on recent history, it is important to include living witnesses of this history in addition to documents in the data collection process in order to understand the subject more thoroughly and obtain more reliable results. It is possible to observe that this research methodology, which is called oral history in the literature, is increasingly being used for different scientific disciplines that deal with history. When the history of the Republic and the course of religious education in Turkey are considered specifically, it is seen that there are documents, official decisions, practices and academic studies of an experience that has left a century behind as well as witnesses who are still alive with their own experiences. Therefore, it can be said that in studies on the history of religious education, it is important to obtain data that can be described as between the lines, especially regarding the religious education experience of the republican period, and to be able to grasp the details of religious education in the republican period from another perspective, to obtain data with the oral history method and focus on the process. The aim of this study is to examine and reveal how common religious education activities were carried out in Turkey from the 1950s to the 1970s from the perspective of witnesses who experienced the period. The study is an oral history study conducted based on qualitative research. The data of the study were collected from 14 people who experienced the period from different geographies of Turkey in accordance with maximum and criterion sampling techniques. The obtained data were first coded and then themes were generated from these codes. In the context of the obtained themes, the developments regarding the period's common religious

education were addressed in two sections as inside the mosque (religious duty, sermons, religious days and nights) and outside the mosque (Quran courses, religious publishing) common religious education. According to the results obtained, the common religious education of the period progressed significantly by feeding on the experiences of the pre-1950 processes. However, it was also determined that the situation revealed in the narratives did not always coincide with the official processes. Because, although efforts were made to adhere to the officially drawn framework in some practices of common religious education such as Quran courses, it was also revealed as a fact in this study that more was fulfilled in terms of religious education.

Keywords: Religious Education; History of Religious Education; Religious Education in the Republican Period; Common Religious Education; Oral History.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	13
GİRİŞ	19
1. Alan Yazın	25
2. Problem	34
3. Sınırlılıklar	37
4. Yöntem	39
4.1. Araştırmanın Deseni	39
4.1.1. Sözlü Tarih	39
4.2. Çalışma Grubu	49
4.3. Verilerin Toplanması	53
4.4. Veri Analizi	56
4.5. Geçerlik ve Güvenirlik	60

BİRİNCİ BÖLÜM

CAMI İÇİ YAYGIN DİN EĞİTİMİ	65
1.1. Din Görevliliği	66
1.1.1. Din Görevliliğine Kabul Şartları	71
1.1.2. Din Görevlilerinin Geçim Araçları	80
1.1.3. Din Görevlilerinin Toplumsal İşlevleri	87
1.1.4. Din Görevliliği İstihdamı	94
1.2. Vaazlar	105
1.2.1. Vaazların Zamanı	108
1.2.2. Vaazların İçeriği	113
1.2.3. Vaazların Sunumu	118
1.2.4. Vaaz Tatbikatı	124
1.3. Hutbeler	128
1.3.1. Hutbelerin Sunumu	133
1.3.2. Hutbelerin Dili	141
1.3.3. Hutbe Tatbikatı	144
1.4. Dinî Gün ve Geceler	151
1.4.1. Ramazan Programları	153
1.4.2. Kandil Programları	166
1.4.3. Kadın ve Cami	173

İKİNCİ BÖLÜM

CAMİ DIŞI YAYGIN DİN EĞİTİMİ -----	179
2.1. Kur'an Kursları-----	180
2.1.1. Kursların Fiziksel Durumu-----	188
2.1.2. Derslerin İçeriği-----	195
2.1.3. EĞitim Materyalleri-----	207
2.1.4. Kurs ÖĞreticileri-----	212
2.1.5. İmam-Hatip Okulları ile İliŐkiler-----	220
2.2. Dinî Yayıncılık-----	226
2.2.1. Basılı Yayınlar-----	228
2.2.2.. Radyo Yayıncılığı-----	237
SONUÇ VE ÖNERİLER -----	247
KAYNAKÇA -----	253
DİZİN -----	267

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Çalışma Grubu -----	50
Tablo 2: Temalar -----	59
Tablo 3: Din Görevliliği -----	71
Tablo 4: Vaazlar -----	108
Tablo 5: Hutbeler-----	133
Tablo 6: Dinî Gün ve Geceler -----	153
Tablo 7: Kur'an Kursları -----	188
Tablo 8: Dinî Yayıncılık-----	228

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şema 1: Verilerin Toplanması -----	56
Şema 2: Veri Analiz Basamakları -----	59
Şema 3: Geçerlik ve Güvenirlik Stratejileri-----	63

ÖN SÖZ

Tarih araştırmalarında genellikle belgelerin kullanıldığı ve belli bir döneme ilişkin yapılan konu araştırmalarında bu belgelerin kaynaklık teşkil ettiği bilinen bir husustur. Yakın geçmişi konu alan araştırmalarda da genellikle bu eğilim devam etmekle birlikte son yüzyılda alternatif arayışların işe koşulduğu dikkat çekmektedir. Buna göre yakın tarihin konu edildiği bir çalışmada belgelerle birlikte araştırılan konuya bağlı olarak bu tarihe canlı bir şekilde tanıklık etmiş kişiler de veri toplama sürecine dâhil edilmektedir. Bu araştırma türü, sözlü tarih olarak adlandırılmaktadır. Veri toplama sürecinde doğrudan tanıkların aktif yer aldığı sözlü tarih araştırmaları, konu ile ilgili daha etraflı ve derinlikli bulguların elde edilmesini sağlamaktadır. Bununla beraber tanıkların anlatılarının kullanıldığı bir araştırmadan elde edilen bulgular, belgelerdeki ve bu belgelere dayanan çalışmalardaki verilerle karşılaştırmalı bir okuma imkânı da sağladığı için bilimsel açıdan geçerli ve güvenilir sonuçların daha sağlıklı bir şekilde elde edilmesi olanağı da ortaya çıkmaktadır. Zira bu araştırmalarda ne doğrudan belgeler ne de sadece kişisel tanıklar dikkate alınmamakta; her ikisinden elde edilen bulgular karşılıklı olarak analiz edilmekte ve çalışma bu şekilde temellendirilmektedir.

Sözlü tarih araştırmaları, günümüzde etki alanını genişleterek yakın tarihteki herhangi bir konuya mercek tutmaya çalışan farklı bilimsel disiplinlerin de ilgisini çekmeye başlamıştır. Bugün tıptan psikolojiye, tarımdan müziğe değin birçok disiplin sözlü tarih araştırmasını kullanmaktadır. Sözlü tarihin gerek bilimsel bir metodoloji olması gerekse karşılaştırmalı veri analizine imkân tanınması, bu yöntemi din eğitimi araştırmaları için de işlevsel hale getirmektedir. Özellikle din eğitiminin yakın tarihi, başka bir deyişe Cumhuriyet dönemi din eğitimi, sözlü tarih

araştırmaları ile desteklenebilecek yeni çalışmaları beklemektedir. Zira bugün yüz yılı geride bırakmış olan Cumhuriyet, din eğitimi ile ilgili konularda bu zaman dilimi içerisinde inişli ve çıkışlı, gelişmelere göre yoğun tartışmalara sahne olan bir tecrübe ve müktesebata sahiptir. Bu tecrübe sadece belgeler, resmî kararlar ve bu kararların uygulanmasına dair literatürde değil, hayatta bulunan ve bizatihi dönemi yaşayıp gelişmelere tanıklık eden bireylerin anlatılarında da saklıdır. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi din eğitimi araştırmalarında bahsi geçen tanıklıkları da merkeze alan araştırmaların yapılması ve mevcut belgeler ile literatür kapsamında karşılaştırmalı bir analiz yapılarak dönemin yeniden gözden geçirilmesi önem arz etmektedir.

Elinizdeki çalışma, böyle bir arayış neticesinde Cumhuriyet dönemi din eğitimine sözlü tarih perspektifi ile yaklaşmaktadır. Burada daha spesifik bir konu olarak Türkiye’de 1950’lerden 1970’lere kadar yaygın din eğitimi ile ilgili gelişmeler ve bu kapsamda elde edilen tecrübeler halen hayatta bulunan tanıkların anlatıları esas alınarak temellendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan kapsamlı literatür araştırması ve elde edilen sözlü tarih verileri doğrultusunda söz konusu dönem aralığında Türkiye’de yaygın din eğitiminin durumu cami içi ve cami dışı yaygın din eğitimi olmak üzere iki bölümde ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde yer alan cami içi yaygın din eğitimi kapsamında dört alt başlığa yer verilmiştir. Bunlar din görevliliği, vaazlar, hutbeler ile dini gün ve gecelerdir. İkinci bölümde yer alan cami dışı yaygın din eğitimi kapsamında ise Kur’an kursları ile dinî yayıncılık konuları üzerinde durulmuştur.

Hem literatüre dayalı detaylı ve titiz tarama hem de canlı tanıklıklara dayanan sahaya dönük araştırma neticesinde vücuda gelen elinizdeki bu eserde birçok kişinin hatırı sayılır katkısından söz etmek gerekmektedir. Bu doğrultuda öncelikle davetime icabet ederek çalışmaya dâhil edilmeyi kabul eden; araştırılan döneme ilişkin sorulara içtenlikle, anı ve hatıralarını payla-

şarak katkıda bulunan bütün katılımcılara yürekten teşekkür ederim. Katılımcıların tespit edilmesi ve kendileriyle görüşmelerin yapılması sürecinde aynı zamanda kendisi de eski bir din görevlisi olan babam Cihangir Ecer'in hatırı sayılır katkısından söz etmem gerekmektedir. Zira araştırmadaki katılımcıların bir kısmına kendisinin tavsiye ve yönlendirmeleri ile ulaştım. Babama üzerimdeki tüm emekleri için tekrar teşekkür eder sağlık ve afiyetinin daim olmasını dilerim. Görüşmelerden sonra elde ettiğim kayıtların yazıya aktarımı ve tashih edilmesinde kardeşlerim Enver Ecer ve Semanur Ecer işimi kolaylaştırarak destek verdiler. Kendilerine teşekkür eder erdemli ve başarılı bir hayat sürmelerini dilerim. Doktora eğitimim esnasında bana danışmanlık yapan Prof. Dr. Eyup Şimşek hocamın sonraki süreçlerde de tecrübelerinden önemli ölçüde istifade ettim. Değerli hocam, bu çalışmama da doktora eğitimim esnasında göstermiş oldukları hassasiyetle yaklaşım önemli değerlendirme, eleştiri, katkı ve tavsiyelerde bulundular, kendilerine teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmanın her aşamasında fikir alışverişinde bulunduğum, her müracaat ettiğimde dönüt sağlayarak görüş, düşünce, eleştiri ve tavsiyelerini esirgemeyen, yazım aşamasının tamamlanmasından sonra da bu çalışmayı baştan sona okuyarak yeniden değerlendirme yapan Doç. Dr. Ahmet Çakmak hocamı da burada anmam gerekir. Kendilerine içtenlikle teşekkür ederim. Kıymetli dostum Arş. Gör. Yakup Uzunpolat da bu çalışmanın son okumasında yer alarak değerli katkılarda bulundu. Kendisine de ayrıca teşekkür ederim. Bilimsel araştırma ve yazım süreci sosyal hayattan önemli ölçüde ödün vermeyi gerektiren, kendisi lehine fedakârlık talep eden bir süreçtir. Bu nedenle araştırmacı, bu süreç esnasında aile efradını ihmal edebilmekte, onlara ayırması lazım gelen zamanı yoğun çalışmaları arasında geçirmek zorunda kalabilmektedir. Bu çalışma, kıymetli eşim Tuğba ve göz aydınlığı sevgili çocuklarım Mehmet Akif ile Muhammed Sefa'nın tahammül ve desteklerine çok şey borçludur. Bu nedenle kendilerine

bilhassa teşekkür etmeyi kalbî bir vazife olarak telakki ediyorum. Son olarak eserin yayınlanmasını üstlenen Eskiyei Yayınlarının değerli çalışanlarına da teşekkür ederim.

Dr. Münir ECER
Eylül 2024, Tuşba/VAN